

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 96

HASTINGS

Akubata 1st. 1929

TE AWHINA MO NGA TAMARIKI A NGA MINITA.

Ki nga Etita: He tuarua tenei tuhituhi aku mo runga i tenei take, kei pohehe etahi o oku hoa minita i etahi o aku kupu i tera tau, kei hapa hoki etahi tamariki i te awhina.

I to matau huinga ki te whakarite i nga karahipi mo tenei tau i tono mai te tiamana ki ahau kia panuitia etahi kupu ano kia noho mohio ai nga minita ki ahau kia panuitia etahi kupu ano kia noho mohio ai nga minita. A koia nei nga kupu:—

1. Kei te ranea o te moni te ritenga o te tini, o te toru-toru ranei, o nga karahipi ma nga tamariki i ia tau ia tau. Tekau ma whitu i whakaritea mo tenei tau (1929), e £429 nga moni i kitea, i whakaaetia, a ko etahi o nga tamariki kaore i tukua mai. Kia mahara nga matua ko ana moni i whakaaetia mo tenei tau anake, a kaore e mohiotia ana inaianei ka pera ano te nui a tera tau (1930). Na reira.

2. I te mea ka tae ki te mutunga o te tau me whakaatu mai nga minita i nga ingoa o nga tamariki e hiahia ana ki te karahipi—nga mea kei nga kura inaianei, nga mea hou ranei. Ko etahi pea ka whiwhi ki te karahipi o te Kawanatanga, ki te Makarini ranei, ki to te Pura ranei: a kei te rahi ranei te oranga o nga matua hei whakarite.

Hei a Hanuere to matou hui hei whakarite i te awhina mo ia tau mo ia tau: a, ki te wareware, ki te whakaroa ranei, tetahi minita ki te whakaatu mai i te ingoa ka hapa pea taua

He mea Panui e Rev P. Hakiwai me P. H. Tomoana, he mea ta e te
Cliff Press, Queen Street, Hastings, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Toa Takitini

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau,
Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

1036

TE TOA TAKITINI Akuhata 1st, 1929

---

tamaiti i te ingoa ka hapa pea taua tamaiti i te awbina. Me ke kore hoki nga moni e ranea mo te katoa, ka riro nga karahipi i nga tamariki a nga minita e tere ana te tono awbina mo ratou, a nga minita hoki e iti ana to ratou oranga.

3. Tenei ano tetahi mea hei panui atu. Kua kite matou i etahi kupu i panuitia e te Toa i a Mei ka huri mo tenei awbina. Ina nga kupu, wharangi 977:—"He hua tenei i puta i roto i te tuunga o te Pihopatanga Maori, ara kia horapa te awbina mo nga tamariki a nga minita Maori ki te Motu katoa." Ko ta matau whakautu tenei, kaore he paanga o tenei take ki te Pihopatanga Maori, kahore hoki he korero a tetahi kia matou. I rongu ke matou ki te panui a nga kai-tiaki o te Aute Kareti me Hukarere Kura i tera tau me utu nga tamariki a nga minita e tukua ki aua kura, na reira ka puta te aroha ki nga minita Maori he iti rawa nei to ratou oranga minita.

No matou tonu te whakaaro kia hoatu he karahipi e £25 i te tau hei awbina: a, i te mea ka kitea kei te ranea he moni mo tenei tau ka whakawhanuitia te awbina kia horapa atu ki nga minita Maori katoa puta noa i Aotearoa me te Waipounamu.

I kite hoki matou he roa rawa te haere mai a etahi tamariki, ara i Akarana, ki Heretaunga nei kura ai. Koia i whakaetia ai etahi karahipi mo Tipene me Wikitoria.

I mohio hoki matou katoa e rite ana tenei aroha awbina ki ta Aterikona Hamiora Wiremu i whakaaro ai, i pai ai, i a ia e ora ana. Naana hoki tenei tahu i hanga hei whakamahara ki ona matua. Na reira kia ora nga minita me a ratou tamariki taane, wahine hoki. Kia mahara koutou ki te tono wawe i tenei awbina mo te tau 1930. Kua e wareware: Kua hoki e whakarua, kei hapa etahi o a koutou tamariki.

Heoi kua marama pea te katoa inaianei. Kia ora.

Na Kenana Aata Wiremu (mo nga Kai-Tiaki o te Tahu).

Pukehou, Nepia.

TE MATE NEI TE KORE MAHI.

Dr. Wi Repa.

Ko te tuarua tenei o aku tuhinga korero mo tenei take. Ko te take nui tenei o enei ra. Ko te mate tenei o nga iwi kei te hua. Ina hoki a Ingarangi me me Weira, i rahi iti atu i Aotearoa nei. Kei reira e 40,000,000 nga tangata. Kua tino kapi te whenua. Kaore he nekenga mo te tangata. Te whenua o te tangata ko taana mahi. The whenua o te hunga mahi ko te hunga homai mahi. E ki ana tetahi tohunga o Ingarangi i tae mai ki Turanga i tera wiki, 1,500,000 nga tangata o reira kei te kore e whiwhi mahi. Kaore e taea nga miriona e wha tekau nei te whakawhiwhi ki te mahi e te hunga whakahaere mahi. Ehara i te hiahia mangere i kore mahi ai.

Kei Aotearoa nei, 1,530,000 ano nga tangata. I rite tonu te tokomaha ki te hunga e noho mahi kore mai ra i Ingarangi. He whenua tenei kaore ano i poha noa i te tangata. Kei te tangatanga rawa atu. Otira kei te tokomaha nga tangata kei kore i te whiwhi mahi. Haunga ia te nuinga o nga Maori mahi kore. Na ratau marire ratau i whakakore mahi. He takiwa whakanga no tatau te ngahuru, te takurua, tae atu ki te timatanga o te koanga.

No era wiki ka tu te hui a nga Pirimia o Ahitereria ki Canberra. I tona whai-korero ki te hui: Ka ki te Pirimia o Ahitereiria, he nui tona awangawanga mo te ahua o te wa. Tera pea tetahi aitua nui e puta mai ki Ahitereria Kua heke te utu o te wuuru o te miiti. Ko etahi o nga taonga e tukua ana e Ahitereria ki tawhiti kua heke te utu. Ko nga taonga i hangaia ki reira kei te iti rawaatu te utu i te kaha o te atetitia mai e nga taonga pera a rau-o-iwi. Ko te hua i puta mai i roto i enei ahua ko te kore kaha ki te hoatu mahi ma te hunga mahi. Kanui te hunga kore mahi kei Ahitereiria inaianei. I whakamataua Ahitereiri ki te whakarewa i nga mahi, ma nga moni e £300,000,000 e tautoko. Kaore e taea e whenua te whakawaha tenei kawenga ina nama moni ia tau ia tau. He mutunga ano tona Ka taumaha mai a Ahitereria, ka taumaha ano a Aotearoa.

Na te Tiamana o te hui a "The Farmers' Union" i tu ki Mahitaone (Masterton) i te 28 onga ra o Mei tetahi whai-korero. E ki ana ia kanui te moni kei Niu Tireni. Kei te puhake nga putea moni katoa o te Motu. He mea whakamiharo tenei e ki ana ia. Kei runga noatu te nui o a tatau taonga tuku i te utu o nga taonga hoko mai; Kaore i arikarika te puhake o nga peeke i te moni. Kaore hoki i arikarika te tokomaha o te hunga mahi kore.

Kaore hoki i tika kia waiho nga moni nei i roto i nga peeke takoto ai. Te hangaitanga ke me tukutuku ki nga

tangata ahu whenua, hei awhina i te Motu. Otira i runga i te awangawangatia o te utu o te wuuru, o te miiti, ka tupato te hunga whai-moni; ka kawe ke i a ratou moni ki nga peeke takoto ai.

Ina ra ko te ahua tenei o te ao i a tatau nei me Ahitereria. E ki ana o tatau kai whakaputa korero, kei te pai. E ki ana te upoko o Ahitereria kei te awangawanga—kei te kino. E 2400 macro te tawhiti o Ahitereria i a tatau. Otira kaore i arikarika te tokomaha o nga tangata mahi kore kei reira. Kaore ano hoki i arikarika te tokomaha o nga tangata kore mahi kei konei.

Tena i roto i te pai o te wa e ki nei te Tiamana o te hui i Mahitaone, e hia te rahi o tatau i kohi atu ai ki roto?

Kei te taubou tatau ki tenei mate "Ki te Kore Mahi" Kia tatau hoki ki te Maori he ora tera. Kei pohehe tatou. Kei pohehe tatou he rangimarie to te "Wa Kai Kino" nei.

Ehara te whutupaoro, te tenchi, he ngahau. Kaore te ahi kohua kai e ka i ena mea. Ehara te piriote, te tu i te paparakauta he mate Kohi-a-Kiko. Tamariki taane ma, kimi mahara totika mo koutou. koi mau ana o koutou kaha. Whakawa i a koutou. Kei te mahi ranei koutou, kei te tuku ranei koutou ma nga koroua, ma nga kuia e ono, e ngaki, he kumara hei whangai ia koutou i te takurua kia ora ai te piriote me te whutupaoro. Tena, haere koutou ki nga mahi hipi i te rau-mati: ko iana nga moni e whangai na i a koutou i te takurua? E tama ma! uwiwi i a koutou.

E te iwi kei te awangawanga au mo tatau, pera me te Pirimia o Ahitereria.

NA TE TOA.

E whakamihia ana te Toa ki te hunga e puku mahi nei ki te tuku korero mai mo ta tatau Pepa. Kia ora koutou e hoa ma. Ko te tumanako o te Toa kia whaia ta koutou tauwira e te tokomahatanga o te hunga whakaaro.

Kua tae mai te rongu ki te Toa kua whakatungia ko Rev. Hori Raiti tetahi o nga mema o te Komiti Timuaki (Standing Committee) o te Pihopatanga o Waikato. Na te wehenga o to tatou Pihopatanga Maori i riro mai ai enei turanga honore.

I te whakataetae whutupaore mo te Prince of Wales Cup i waenganui i te Tokerau me te Hauauru, i riro te wikitoria i te Hauaru 12-6. Kei te whakariterite te Tairawhiti ki te tutaki ki te Hauauru.

Tetahi whakataetae kua hau ki te Tairawhiti nei ko te purei Hoki (Hockey). I te mea kua whakaaetia nga Ropu Hoki Maori i raro i te Ropu Nui o Niu Tirenī, a kua riro ma nga Maori tonu e whakahaere a ratau nei whakataetae, kua toha nui te mahi nei i waenganui i nga Maori. I mua ake nei hoki e whakataetae ana i roto i nga purei pakeha. Ko tetahi kapu hou ko te Lady Arihia's Cup. He Kapu whakamaharanga tenei mo te hoa wahine o Ta Apirana Ngata. Ma te Tairawhiti tenei Kapu e whakataetae. Ko te whakataetae tuatahi kei te Wairoa a te 20 onga ra o Akuhata nei. Ki te whakaaro ake tena tenei Kapu e toha ma te Motu katoa.

He tino nui nga whakamihī a te pakeha ki te kaha, me te pai o te Ropu Hoki o nga kotiro Maori o Rangitaiki (Pei-o-Pureti) i nga whakataetae a te Porowini o Akarana i te Hurae ka hori nei. I te whakamutunga o te purei e toru nga tiima i tauriterite—Akarana A, Whangarei, Rangitaiki. Ko te kapu ma ratau katoa, engari i whakaritea kia wha marama e pupuri ana tetahi ka tuku ki tetahi. Ko nga kotiro tino pai o te tiima Maori ko R. Merito, S. Moko me T. Minarapa. Kia ora e ko ma. No koutou tena toa uhi atu ana ki te iwi nui tonu.

TE MAORI KIA TUPATO. Kanui te kirikiria o te hau mai o nga rongō o nga kotiro Maori e mahi mai ra i roto o nga Kaari a nga Hainamana o Akarana. Ko te whiwhi mahi kei te pai. Ko te hanumi te wāhi e awangawangatia ana. He tino, he mahi marika. Ki nga ripoata, tokorua etahi wahine Maori tu-pakeke tonu kei te ungaunga i nga kotiro Maori o nga takiwa o Akarana o raro mai kia haere ki te Taone ka whakawhiwhia ki te mahi. I whiwhi mahi ano pea, engari ko te tokomaha whiwhi mahi ke atu ki nga kaari Hainamana.

E koa ana te Toa, mo te Akarana Association e mataara nei mo tenei take. Kua tae ta ratau ripoata ki te Paremete. I te whai-korero a Ta Apirana, i ki ia ka ata uiuia tenei take, kia kore ai e ingoa kinotia nga kotiro e mahi ana i nga kaari Hainamana.

E te Iwi, kanui te awangawanga kia tatau. Pai ake te hanumi ki te Pakeha, no te mea he taina he tuakana tatau. Tetahi na te Tiriti o Waitangi tatou i tapae ma te Pakeha e manaaki e tiaki. Tena ko te hanumi ki te Hainamana me te Hinitu he mea wetiweti rawa. Otira kei te whakaaro ranga, tira, aroha hoki o a tatau wahine, kotiro hoki ka taputapu tenei whakatupato.

Maringanui kaore tatou i pera me Hawaiki te tuwhera ki nga iwi o te ao. Pena kua ngaro noa atu te haunga-ahi o te Maoritanga.

TATAU! TATAU!

E ui ana a H. W. Kaipo o te Kao: "He aha te manawa ora o ta tatou kupu, 'Tatou! Tatau!'" He patai manakia tenei. Ko te hiahia o te kai-patai kia ata whakamaramatia e te Toa te manawa ora o tenei ohaki, kia marama ai te iti te rahi, te kuare, te mohio. Ki te whakaaro o te Toa, kei te ahua tonu o te hinengaro o te tangata te ahua o taana whakamarama i enei kupu.

He aha te manawa ora o nga kupu katoa, o nga ohaki, ahakoa na te tngata noa, ahakoa na to tatau Ariki? I homai nei hoki he hinengaro ki te tangata hei whakamaori i nga kupu papai, he tinana hoki, he kaha ringaringa hei whakatinana kia tu hei mahi.

Tena me whakatutata tonu ki te hung e noho mai ra i te Kao, no reira nei te patai. Kei te miraka kau ratou i raro i te kaupapa a te Poari o Tokerau. Kua whakapaua e taua Poari ki reira e £25,000. Ko nga tekihana i whakakaupapatia hei mahinga nuku atu i te rima-tekau. Ko nga kau kotahi rau ano e ono tekau ma rima. Kei te mohiotia ma te whakapaua o etahi atu moni ano ka eke ai te maha o nga kau ki te kaute e taea e aua tekihana, e timata ai hoki te rite o nga itareti, o tetahi waahi hoki o te mokete. Ko te kaha moni i runga i te punga o nga whenua o te Kao kua mutu noa atu ra; o te Poari o Tokerau kua pau ke. Kei waho atu e ngaki ana i naianei. No hea te kaha e hari haere nei i te mahi a te hunga o te Kao ra? No etahi atu Poari o te Motu.

Ko tenei noa hei whakaatu i tetahi ahua o te kupu nei "Tatau! Tatou!"—he whakawhanaunga i nga kaha o nga iwi o te Motu.

NGA RETA TUKU MAI.

Ki te Toa: Kia ora ano. He kupu enei ki te iwi Maori. E te iwi Maori ma, kua e whakahawea ki te oncone i homai nei e te Atua kia koe, hei kainga mou. Ahakoa kino, ki te mahia e koe, kua tipu ake te tarutaru, kua miraka kau koe.

Kaore he whenua hei rite mo te Kao nei te kino i raro o te ra e tu iho nei. Na te whakamahinga; na tetahi tino whenua atahua. Kua miraka kau katoa tenei iwi Maori. Na reira e te iwi Maori kua e maumauria te whenua. Mahia, hei waiu mou me tau whanau.

H. W. Kaipo
Te Kao, 26/7/29

Ki te Toa: Tena koe, te waihotanga iho a nga kaumatua ka taki rupeke ki te po. Paoho atu to reo tangi pai ki nga

topito e wha o te Motu. Whakaaturia te Motini ewhai ake nei, i pahitia e te hui Kaunihera Maori o Matatua i tu ki Whakatane 2/7/29. Te Motini:—Kia tuku pitihana nga Kaunihera katoa o te Motu ki te Kawanatanga kia whakaturia he whare Teritoria (Sanatorium) ki te Motu mo nga Maori. Ko te mate nui e taoro nei i te iwi Maori ko te mate Kohi. I te kore moni a te Maori kaore e tae ki te Hohipera Pakeha, ka toha te mate.

E, era atu Kaunihera he Mea whakaako matau na nga Naahi (Nurses) o Opotiki kia toro i tenei take. Ko to matou tumanako kia kotahi tatau mo tenei take. Ka kotahi ana nga Kaunihera o te Motu mo tenei take tera tonu te Kawanatanga e aro mai.

Teihi Paerata Hawiki
Ruatoki 2/7/29.

Ki te Toa: Tena koe. Te Waiata 163—He Waiata aroha mo te Pikikotuku no Whanganui. Na te Taite Te Tomo nga whakamarama.

E ki ana a te Taite i moc wahine a te Pikikotuku no Tuhourangi te wahine. I haere ia ki Rotomahana, ki Tara-wera, a mate atu ki reira. Na me whakamarama ahau:—Te haerenga mai o te Pikikotuku i Whanganui ka noho ki Mokoia. Ko tona pa ko Pukurahi. Ona hapu i noho ai ko Ngati Uenukukopako ko Ngati Whakaue. Ko taana wahine no Ngati Pikia. Kei konei aana tamariki. Tokorua taane, tokorua wahine. Kua ki te whenua i nga uri.

Ka nuku atu i te 50 tau taku kimihanga tuatahi i nga uri o te Pikikotuku i Whanganui, kaore i kitea. I tae ano to muri iho i au, he aha te aha.

No nga mahi Ratana nei ka tae ahau ki tetahi o nga Kirihimete, ka tutaki ki au nga uri o te Pikikotuku. I muri mai ka karangatia matou e nga uri o te Pikikotuku kia tae ki Raetihi. Ka tae matou.

I muri mai ka karangatia hoki e matou kia tae mai ki Rotorua. Kaore i tae mai. E mohio ana ahau i kore ai e tae mai kei runga i nga whakamarama a te Taite.

Horomona Himiona
Rotoiti 18/7/29.

Ki te Toa: Kia ora ano. He whakaatu, kua tau te whakaro o Ngapuhi, Te Rarawa, Te Aupouri, ae, ko ahau te tino tohunga o tenei pito o te Motu mo nga korero a nga Tipuna.

I rongu te Pihopa o Aotearoa i a maua ko tetahi koroke e tautohe ana, ara ko ahau e whakamarama ana i Ahipara. He mano nga tangata i taua hui. Kaore i roa taku pehanga atu ka mutu taana kiki.

I te hui i Hokianga, i reira te Kuini o Waikato a te Puea ka tonoa ano ahau kia whakamarama i nga taonga tawhito a nga tipuna. Ha' pai noaiho ki au. Hoiانو toku tumanako kia tutaki ahau ki nga tohunga matau o te Motu.

Mo te ingoa nei Aotearoa kei ahau nga tino korero e tika ana. Engari hei korero awaha, kua e tuhituhia. He pai tenei ki au. Na reira e te Toatakitini whangaia mai ahau ki te Patai Kohatu.

Ngakuru Pene Haare
Awanui Nth. 8/7/29

N.B.—I enei marama ka hori ka tuhi mai a Haare ko ia te puiaki o nga korero a nga tipuna. E u pu ana tona matau ki nga korero mo Aotearoa. I tono atu te Toa kia tubia mai taana i mohio ai. Ko taana whakahoki: me karanga he hui, a me utu hoki ona raurau ki taua hui. Me whakahurimi ratou ko era atu o nga kai tuku korero mo tenei take ko Dr. Wirepa, Tuhitaare Heemi, Ihaia Hutana, Kapua Rangataua Keepa, E hoa Hare kaore te Toa e pena. Ileo ano ta te Toa he panui. Ko te Motu hei tiati whakatau Ina ra mata e tono mai nei koe kia whangaia ki te patai kohatu. Me pewhea tau whakautu i nga patai? ki te kore e taea e koe te tuhi mai nga whakahoki, me korero mai i te telephone?

Nga Etita.

Ki te Toa: Tena koe. Ina etahi korero, purua atu ki tetahi waahi watea o ta tatou Pepa. Me penei pea he whakapoko:—

HE PAREKURA.

I roto i enei marama o te takurua nei ka hinga mai ra nga taone nunui o te ao i te akinga a te hau, a te ru, a te mara-ngai, mohio tonu iho tatou kei te aue, kei te tangi, kei te manae te ao mo tenei ahuatanga. Waihoki no roto ano i enei tupuhi ko te parekura i pa kia Ngati Porou. Ko te hoawahine tera o Ta Apirana Ngata. Kei te hotu tonu te manawa tangi o Ngati Porou ki ona aitua rangatira.

No roto ano i enei tupuhi ko te parekura o Ngati Taoui. Ona mana, me ona rangatiratanga kua heke ki te po i tenei ra. Ka moe a Uenukukopako i a Taoui Te Kura, ko Taoui Kaiawhahare, ko Taoui Tikitiki Toetoe. E waiatatia ra i te waiata a Peou "Taoui Kaiawhahare, na Kiritau ko Ueroa" I te waiata a Tupari e ki ana "Taoui Te Kura Tikitiki Toetoe ko Tupari ra e" Ko enei mana ko enei rangatiratanga i hinga tonu ki runga i o ratou waka rangatira, tapu hoki. E ki ra te waiata a Peou "Tainui, Te Arawa, Matatua, me era atu o nga waka—Hoturoa, Ngatiro, Tamatekaupa, Rongokako, Tamatea, nga tangata o te Arawa i whakapiraratia ki nga whenua nei."

Ko to te Arawa karangatanga no Maketu ki Tongariiro. Ko nga tuahine o te Heuheu me ta raua tamaiti me te Rahui

Ngamotu e takoto mai ra kei te ake o Tongariro. Haere ehoa koutou ko o tatou whaea ko Te Kahui raua ko te Rohu.

Kei te au o Waikato ko Tupu Taingakawa. Kaore e taea te korero. Kei te au o Rangitaiki raua ko Tarawera i heke iho nei i runga i nga maunga tapu i Ruawahia, i Putauaki ko Maata Rangitukehu Kei te au o Whakatane ko Ihpera Kerei. Enei katoa no te hope o Taoi Uenukukopako

Taoi—Uenukukopako			
Kiritai	Teroa		
Hinecuponamuu	Tamahaika	Hinewai	
Te Ruwai	Te Tukutuku me	Turaki	Ririwai
Toreheikura	Te Waimaphikura	Ruia	Kahuroro
Kurataiwahakaea	Te Kata	Te Mare	Rangihenua
Te Ata	Te Rangiatapure	Te Heuhen	Rangitowhare
Tuata	Tapoko	Te Heuhen	Maata Rangitukehu
Te Rauanganga	Kerei	Ihpera	Ngamotu
Potatau	Ihpera		Wiremū
Tawhiao			Te Raongo
			Te Ra
			Tautini
			Rahui

Ko Tupu Taingakawa te whakamutunga o nga pakeke taniwha o Waikato. Haere ra e koro, koutou ko to whanau. Rohea atu e koe te ao tawhito, waiho ake te ao hou kia oke ana i taana oke. I to koutou na wa e mohiotia ana te pani me te rawakore. I tenei wa, nga rangatira ki nga rangatira. Nga whai moni ki nga whai moni. Nga rawakore ki nga rawakore. Nga tutua, ki nga tutua.

Ko te mea nui i roto i nga whakaaro o te hunga naana i tuku enei korero ki te Toa, ko te whakamihi o te ngakau ki o tatou tupapaku i hinga ki tena Hahi ki tena Hahi o tatou, hui atu hoki ki nga kai hautu o aua hahi. Ka maha oku tuponotanga ki nga tupapaku Ringatu. Ka tapaea ma te minita nga karakia katoa tae atu ki te nehu, ara minita Mihingare.

Ina etahi o nga wahine tino rangatira o runga i nga Waka, ko Merewakana Timiwaata, ko Maata Rangitukehu. He pou enei wahine me o raua hoa-taane no te Hahi Ringatu. I te wa i taki hemo ai ka tukua mai ma te Hahi Mihingare nga karakia katoa, me te nehu. He maha nga tamariki e tukua mai ana ma te Hahi Mihingare e iriiri tae atu hok ki nga mare-natanga.

E tika ana kia nui nga mihi kia Eru Tumutara Pihopa o te Hahi Ringatu, naana enei manaakitanga ki te Hahi Mihingare. E ki ana hoki a Eru ko te Mihingare hoki te kaupapa o te Hahi Ringatu. Kei te whakahoki haere ia i te karakia a te Ringatu kia rite ano ki ta te Mihingare. Kua kitea e Eru kei te he te pupuri a te Ringatu i te Hapati. Ko te Hapati "kua oti te kanga" Ko te Ariki o te Hapati ko te Karaiti. E ki ana a Paora "Mehemea kaore a te Karaiti i ara he mounou te karakia, he mounou te kauwhau, he mounou te pupuri i nga Ture, me nga Poropititanga me nga Hapati. Kanui te mohio o te Pihopa o nga Ringatu ki te Karaipiture. Na konei hoki i mama ai taana whakakotahi mai i runga i nga mahi. E ki ana hoki ia "Tatou tatau."

He penei ano te Hahi Ratana ara nga waahi e tupono atu ana ahau. Kanui te pai o nga kai-whakahaere. Tera tetahi tupapaku no te Arawa ko Piri Wiremu i mate atu ki Tau-ranga, he ratana. I whakahokia mai ki Rotorua. Haere katoa mai taana whanau me o ratou apotoro, akonga. I te taenga mai ka tukua katoatia mai nga karakia me te nehu ma te Mihingare. Ana, kia ora ano te Hahi Ratana.

Ko nga kai-whakahaere o te Hahi Ratana kei konei kei te whai-haere i nga kupu a Ratana, e ki ra:—

1. Noku katoa nga Hahi e karakia ana ki te Atua. Tena ko nga hahi e karakia ana ki te ruru, ki te tuna, ki te poaka ehara ena.

2. Kia mau ki tou Hahi ki tou Hahi. Kei te pewhea tatou ki tenei kupu? Kei te mau ranei kei te takahi ranei.

3. Te kaha nei te mana nei kia koutou me a koutou tamariki mokopuna. Kua e aro mai ki ahau.

4. I ki a Ratana: Ma te kotahi ra ano o nga Iwi Maori ki raro kia Ihowa o nga mano, katahi ka puawai nga mea katoa.

Tena kei te pewhea? Kua kotahi ranei? Kaore ano. Na reira ka pokepoke noaiho tatou i te takiwa.

E ki ana te Pihopa Ringatu, Tatou tatau. Kei te kaha hoki ia ki te whakatinana i taua kupu.

E ki ana te Pihopa o Aotearoa nona nga Hahi katoa e karakia ana ki te Atua.

Tena e nga Upoko o tatau Hahi, karangatia he hui ma tatau mo enei take, kia whano te tutuki kia taua ki tenei iwi iti rawa i raro o te ra nga kupu a to tatau Ariki "Meinga ratou kia kotahi me taua e kotahi nei" Hoa, 21.22. Kia rite ai hoki ta te Kai-Waiata 133. "Ano te pai, te ahua eka o te nohanga o nga teina, tuakana i te whakaaro kotahi" Ka kore tatau e whakarite i enei whakahaunga ka rite ki ta Paora "Ahakoa korero noa ahau i nga reo o nga tangata o nga Anahera ka rite ahau ki te parahi tangi ki te hinipora tatangi" I Kori. 13.

Kia ora mai ano tatau katoa

M. M. Tumatahi,

Rotorua, 27/7/29.

PITOPITO KORERO.

Kei te mau te pai o te Kingi.

Ka wha hokinga mai o te mate o Kingi Hori, otira ra kei te mau tona ahua pai haere. "E te Atua tohungia te Kingi."

Ko nga moni a nga hoia e karangatia nei, he Canteen Funds ka eke inaianei ki te £200,170. Kei te takoto mangere noaiho tenei moni i te Poari tiaki.

Kei Honolulu te Hui Topu a nga Rata o tenei taha o te Raina. Tena ano etahi o nga tino Rata o Oropi me Amerika e tae ki taua hui.

Kua kitea e te Pakeha he buarahi patu tere i te weera, haunga ano te pu. Ko tenei ma te uwira. Kia tu te weera i te hapuunu ka tukua atu te uwira i taua raina ano, mutu tere te raruraru. Kaore he kawhaki. he tukituki poti.

Mo te tahitahi i Ranana (London) kia pai, kia ma i ona paru, aha noa, aha noa, e rua miriona pauna e pau ana i te tau. Ko nga paru o nga whare. hui atu ki nga kino noa o etahi atu waahi i pae mai ki Ranana. kotahi miriona me te hawhe tana e kaatatia ana kia tahuna ki te ahi i te tau.

Ka 90 tau te mutuanga atu o te kai tangata a te Maori e ki ana a J. C. Anderson i tona whai-korero i Poneke. Ko te mea miharo ko te tere rawa o tenei iwi mohoa o te Maori ki te

whakauruuru haere ki roto ki nga matauranga o te iwi Pakeha, me te u.

Raua e ono heeki i te meatanga kotahi ki ro tauera, ka tuku ai ki ro wai koropupu. Me kaute koe kia tae ki te tekau ma rima ka taaki ki waho. Me whakamaroke, ka rau ki ro tini, ka waiho i tetahi waahi pai. E 4 e 5 marama te hua-manu e ora pai ana me penei te mahi.

HAERE MAI.

Tetahi tenei o nga kupu tino atahua. Te rangatira o tenei kupu ko Te Aroha. Ona whakatinanatanga i muri mai o te rongonga ai o nga taringa ki te reo karanga "Haere Mai!" ko te kapo o te ringa, ko te tungou o te matenga, ko te huri o te tinana, ko te roimata, ko te hupe.

Te "Haere atu" he kino. Ona whakatianatanga he pango no te tinana i te maruu, he heke no te toto, ko te nuinga ia he ngakau maruu. E kitea ana te hua o te pai ki runga i te tangata he "Haere mai" tana kupu nui.

E kitea nuitia ana hoki te hua kino i runga i te tangata he "Haere atu" te kupu nui e puta ana i ona ngutu, e iri ana ranei i roto i ona whakaaro.

E penei ana te whakaputa a nga tupuna i enei taahu iri nga whakaaro tumanako:—

Tuatahi. Haere mai e Rangi!

Tuarua. Haere atu! Akuanei koe a!

Etahi whakahua hua atahua, otira tino atahua i te "Haere mai" kei roto i Te Karaipiture.

Kei Nga Whakakitenga, te 22 o nga upoko, te 17 o nga rarangi ko enei kupu:—

E mea ana hoki Te Wairua me te wahine marena hou "Haere mai".

Me ki ake ano e te tangata e rongu ana "Haere mai."

Kia "Haere mai" hoki te tangata e hiainu ana: kia tango-hia noatia atu ano te wai ora e tangata e hiahia ana. Enei putanga o te "Haere mai" he tokonga ake no te 'Aroha' ki nga hoa ka tahi, ki te tauhou ka rua, ki te mea kei te mate wai, ki te mea ranei kei te hiahia ki te 'Wai Ora.'

Otira e aku "Toa Takitini" e noho mai ra i nga Motu Maori, me o koutou marae maha, e nga uri whakatupu o nga waka, kua ohakitia nei te ahuatanga o koutou tupuna ki o marae "whaka-te-ngakau" kei hea ra te kupu nui ake i ta Te Ariki e mea ra:—"Haere mai" ki au e koutou katoa e matiui ana, e taimaha ana, a, Maku koutou e whaka okioki."

Mo te mare o te Tamariki whangaia ki WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

TE INGOA NEI AOTEAROA.

Ki te Toa: Tena koe, te aorere ki runga ki nga iwi o te Motu. Tenei etahi kupu ruarua nei hei mau atu ki nga rohe katoa e haerea ai e koe, a kia rongoa mai hoki oku hoa pai.

Ko te ingoa nei Aotearoa kua oti te whakawiri ke e oku hoa e. Wi Repa raua ko Tuhitaare Hemi. E hoa ma tena korua. Ki te peneti tonu ta korua tikanga, ka tautohe tonu tatou mo tenei take. Pai ke ta korua whakaae mai no te Waka ke tena ingoa. No te taenga mai o nga waka ki konei ka tohia e nga kaumatua taua ingoa mo tenei Motu. I tohia mai ano i Hawaiki te ingoa nei. Ina te kupu a Toto kia Kuramarotini "Me waiho te ingoa o to waka ko Aotearoa" Ko te timatanga o te whakahua o te ingoa nei he whakatauki no mua ke atu. tae mai kia ratou. Mo Taane tenei whakatauki. I te makariri ka tomo kia te Waonui-a-Taane. Ka mate te manu, ka taona, ka maora. Ko te wa tenei e motuhia ai te manu. Ka titiro iho te kaumatua ko te ngakau he pai. Koia tenei whakatauki, o Taane tuturi o Taanepepeke—kia huaina koe he ngakau-aotea." Na Toto i hua ki te waka ka tutuki atu ki te aotearoa. Na Toto ano i whakahua ki runga ki te tangata. I whakariri e ia ki runga kia Kimokeihi raua ko tona wahine ko Ruanui-a-Poukiwa.

Ko tenei kupu ko te ngakau aotea, ko te ngakau pai o te tangata. Ko tenei whakatauki i heke iho i nga tupuna ki o matou matua kua ngaro ake nei, tae mai kia matou.

Kaore kau a Maui ingoa mo taana ika, ara mo te whenua nei. No muri nei no nga whare-kura ka hangaia e nga kaumatua nga ingoa o te ika a Maui—Te Uruotonganui, Te Ikaroa-a-Maui, Papatua-o-Nuku. Kaore he ingoa ke atu. Koia na i rite ai ta ratou whakahua i aua ingoa. Ko nga korero katoa i pokenokena ki whare-kura whakapapa, karakia, makutu, teti, te whai, te tokoraurape, nga mea katoa. Mei korero wehewehe hoki kore rawa he riteritenga o te whakahua i a ratou korero. No reira e taku hoa e Wi Repa he korero ke tau i enei rangi ka hori nei. I ki hoki koe na te wahine a Kape i tohi taua ingoa, no te kitenga atu i te ao e tahere mai ana i runga o Rimutaka. Na inaianei he korero ke, he karakia ke i kitea e koe i te pukapuka a Hori Kerei. Katahi ahau ka mohio kua tino ngaro i a koe, i a koutou, nga korero a o tatou tipuna. Ina hoki ka hopu koe he tipuna pakeha maana e whakaatu mai nga korero kia koe. Ko nga kaumatua naana i hoatu nga korero ki nga pukapuka a Hori Kerei kaore i tino mohio ki nga korero a nga tipuna.

Ko ta Tuhitaare Heemi e mea nei i roto o te wai ko te Uruotonganui te ingoa o te ika a Maui, no te ekenga ki te aoturoa ko aotearoa.

E hoa ma he korero tamariki rawa tenei. Kei te whakaatu tonu ake tenei ahua he tapa noa. Me whakarere atu enei korero. Haria ko te mea tika, ara no Aotearoa waka ke taua aotearoatanga. Kaore he korero e ngaro ana a o tatou tipuna. Kei Taranaki nei e herea ana. He kawenata tawhito i heke iho i nga kaumatua tae iho ki nga uri e noho atu nei. Kei runga tonu hoki enei iwi i te maoritanga e noho ana. Heoi ano kia ora oku hoa,

Kapua Rangataua Keepa
Purangi 27/7/29.

TE INGOA NEI AOTEAROA.

He whakautu tu mo te reta a toku hoa a Wi Repa o te marama o Hurae nei.

1. Mo te ingoa nei Aotearoa: Ki tona whakaaro mo nga Motu e rua. Na te mokopuna tuawhito a Maui Tikitiki-a-Taranga i tapa te ingoa o tera Motu, i mua noaatu o te unga mai o te ika pounamu a Hape.

2. Mo te tapanga o te maramara pounamu a Ngahue ko te ika a Ngahue. Ehara i a Ngahue tena ika pounamu. Na Hape ke e ai nga korero a nga tipuna kei konei.

3. Mo te tapanga a te wahine a Kupe i te ingoa o te ika a Maui nei hui atu ki tera Motu ko Aotearoa.

Kua whakahengia tena take. Ehara i te mea na te wahine a Kupe i tapa tena ingoa. Ehara hoki i te mea ko raua ko taana tane nga tangata tuatahi i u mai ki tenei Motu.

4 He mea hoatu noa na Tuhitaare hei tautoko mo taana ki na Maui taua ingoa i tapa ko Aotearoa.

He kore tauwira kia riro ma tetahi tangata ke e tapa te ingoa o tona ake whenua. Kei te korero tonu te mokopuna tuawhito a Maui i te ingoa o tona whenua nei ko Aotearoa.

5. Mo te korero a toku hoa a Wi Repa e ki nei ka whakahinga tonu ia ki te pukapuka a Hori Kerei.

Kaore he kawenata pukapuka a nga tipuna.

6. Akuanei pea no reira tahi to maua mohio ko Tuhitaare no te pukapuka a Hori Kerei a, naana i tuhono atu.

Engari koe i heke tonu iho i ou tipuna te kawenata pukapuka.

7. Kaore enei kupu "Kia ea ki te Aotearoa" i roto i te karakia a Maui ki te ritenga a Kawana Kerei.

Kaore toku mohio na te pukapuka a Hori Kerei. Kaore mai i mua iho. Ko Tupapakurau te wharekiwananga iho i oku tipuna. Ko te papa ngakau tonu te takotoranga o nga korero.

Tirohia ano te pukapuka a Hori Kerei me kore kei roto te ingoa tawhito o te Waipounamu. No te ika hoki a taku tipuna tena ingoa a te Waipounamu. A Hape Kituarangi i kawhakitia mai nei e Rangahua.

Tuhitaare Heemi,
Ruatoki 27/7/29.

KUA PUTA KI WAHO

Ki nga Iwi, ki nga Hapu, ki nga reo, ki nga huihuinga tangata: Tena ra koutou katoa, i nga manaakitanga maha a to tatou Ariki a Ihu Karaiti. Tena koutou i o tatou aitua maha, nga mea i hinga mohio, me nga i hinga ki roto i te kuaretanga i runga i nga mahi tinihanga a te tangata. Kaati nga mihi.

He whakaatu atu tena naku kia koutou katoa, ko ahau kua Puta ki Waho o te hahi ratana, me tona kotahitanga. E waru tau ahau e aru ana i taua maramatanga. I aru mai hoki toku iwi i au. I uru rawa ahau hei apotoro rehita, na toku iwi ano ahau i whakatu. Kotahi tau oku e tu ana ka whakatakangia. Kaore ahau i mohio he aha taku hara, he ranei.

I mea mai a Wiremu Ratana ki au i toku taenga ki te Pa. "Kua mohio ranei koe kua taka koe i to turanga apotoro rehita." Ka mea atu ahau "Kahore" Ka mea mai ano ia kua taka koe. "Na taku hoa-riri na Tau Henare koe i taka ai" He mohio no Tau Henare ka hoa-riri koe mona a tenei pootitanga e heke mai nei. Ko te take tena i taka ai koe. Ka mea mai ano a Wiremu Ratana ki au, e pai ana "Ka whakatungia atu koe e ahau hei hoa pukeri mo Tau Henare a tenei pooti e heke mai nei. Ka mea atu ahau e pai ana e te mangai o nga ariki, ko tau i kite ai kei te tino pai ki au.

I mea mai ano a Wiremu Ratana ki au, i to matou taenga ki te hui a Moa i Hokianga: "E Reweti Pomare Kingi hei konei, tenei taku kupu ki a koe Haere ki o morehu katoa whakau u haere ai mo tenei pootitanga e heke iho nei" Ka mea atu ahau kia homai he tuhituhinga kia whakapono ai nga morehu. Ka mea mai ia "Haere i runga i te kaha o nga ariki."

Kaati enga iwi haere ana ahau i runga i tenei whakahau. Pau katoa i au toku rohe pooti te haere. Timata mai i a Hurae kia Noema. E hoa ma i pa mai ki au nga mea kikino katoa. Ko etahi o nga morehu kaore i whakaae ki au hei mema. I tutuki ki au nga tawai, nga whakahawe, nga riri, nga pei. I tino rikarika te riri o te tangata ki au he hapai noku i te kotahitanga a Ratana.

Kaore ahau i numinumi mai i tenei ahuatanga. Ki au a Ratana kaore he tangata hei rite mona i runga i te mata o te whenua. E rite ana ia ki au he tino mangai nei no te Atua no Ihowa. I te kaha o toku whakapono kia Ratana ko te Karaiti pu ia ki au.

Heoi tae rawa ake i te ra o te pooti. tino kore ia i mahara mai ki au. me ana korero katoa, Waiho ana e ia hei korero

---

Te rongoa tuatahi mo te mare mo te matao mo te puru
WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

teka maana ki au, ki te Tokotoru Tapu ano hoki. Ki hai rawa ia i titiro ki oku tukinotanga, ki oku ruihi i haerenga e au toku rohe pooti, mai i a Hurae kia Noema. Tekā katoa enei mahi a Ratana, kei te mohio ia, kua korerotia atu hoki e ahau i te hui a te morehu i tu ki Kaikohe i a Hurae ka taha nei. I mea tonu ahau kia Ratana, haunga enei mea katoa, kua titiro ahau ki nga take i puta ai nga rangatira whakahaere o tenei kotahitanga ko te take kua korero a Ratana tenei ake nga ra ka hurihia te paipera ara ka mutu, tuarua me mutu te amine kia te Karaiti me amine ki te mangai, kia Piriwiritua ranei. I mea atu ahau e kore ahau e whakaae. Kaore hoki i te tika tona tauwira kia rua kia toru wahine ma te tangata morehu.

E nga Iwi koianeī nga take i puta mai ahau ki waho. Kua kotiti ke kua mahi maori. Kua taka i te whakapono tika.

E nga Iwi, e hari ana ano ahau moku i u, i kite ai ahau i te hohonutanga, i te whanuitanga o tenei maramatanga. Hoi maea ake tenei maramatanga he pouri tuaikerikeri.

E nga morehu katoa o te Motu, aata hoki ki tou hahi, ki tou hahi. Kua e whakama ki te hoki. Kei te marama te kupu, "Ka whakatika atu ahau ka haere ki toku Matua, ka mea atu kia ia, e Pa kua hira ahau ki te rangi ki tou aroaro ano hoki, a heoi ano tikanga kia karangatia ahau he tamaiti nau" No reira ki te tae katoa koutou ki tou hahi, ki tou hahi, hei kona ka inoi ai ki nga hahi, kia whiriwhiria mai nga tangata mohio kia whakatakotoria he kaupapa marama kia whakakotahingia he Hahi mo te iwi Maori. Me ahei te hahi ki te whakaputa i tona kaupapa mai i a te Karaiti ki nga Apotoro, heke mai ki nga Kaumatua o te hahi karaitiana, kei a ratou nei te mana whakapanga ringaringa. Ma te penei ka kotahi te hahi mo te iwi Maori, ka kotahi ai hoki nga tikanga me nga mahi katoa.

Heoi ra e te Iwi kua nui enei mo tenei wa.
Na to koutou hoa i kotiti.

R. Pomare Kingi.
Otiria, Kawakawa, Bay of Islands 4/8/29.

Ka ora te mare i te WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

WAIPAPA WHARE MANUHIRI

Ko te kainga Maori i Waipapa. Akarana, i te orokohanga-nga ai he mea hoko mai i a Ngati Whatua i te tau 1840 e 3,000 nga eka. Ko te utu e £50, e 50 nga paraikete, e 20 nga tarau, e 20 nga haate, 10 nga wakete, 10 nga potae keepa, e 4 nga kaaho tupeka, ko te pouaka paipa. 100 iari pihi kaone, 100 nga kohua, ko te peeke huka, ko te peeke paraoa me nga toki e 20. Nga kai-whakamana i te tiiti i hokona ai ko Meiha Reana raua ko Kapene Haimona. Ko te Haimona tenei nona te ingoa i tetahi o nga tiriti nui o te taone.

I taua wa ka whakaaroa he mea tika rawa kia wehea tetahi wahi hei kainga motuhake mo nga Maori. I te tau 1851 ka rahuitia e ono eka me te koata. Kahititia ana. I taua wa ka hangaia nga whare ka whakaritea he kai-tiaki a, he koata eka i kapi ko te toenga atu he mea rihi i taua kainga. Ka rua tekau ma rima tau inaianei o te hanganga e tu nei te whare pereki.

He nui nga mea e mau maharatia ana mo Waipapa i te mea kua tuturu hei kainga mo nga Maori a, e hoki ai te whakaaro ki nga ra kua huri ki muri. He huinga he nohoanga no te iti no te rahi, no nga rangitira o et Tai Tokerau, o roto o Hauraki, o nga taniwha o Waikato me etahi atu o nga iwi maha noa. I muri mai nei, i a Hone Heke e ora ana ko Waipapa tetahi o nga kainga e korero ai ia i nga mahi o te Paremata tae noa ki tona matenga. I reira e takoto ana kia tangihia e ona iwi o konei: tera atu etahi ahuatanga i roto o Waipapa. I enei tau tata nei he nohoanga no te hunga e haere ana ki nga Kooti Whenua me etahi atu mahi nunui ki Akarana. Ina tata nei i noho ai a Te Puea ratou ko tona Ope ngahau i a ia e rapu ana i nga mahi hei awinhi i ona iwi. Ahakoa i enei ra kua haere etahi ki nga whare pakeha noho ai ina tae ki Akarana, kei te tuwhera tonu a Waipapa ki te iwi Maori.

I te mea kua kaha rawa te tupu haere o te taone o Akarana a, ko te marae o Waipapa he torutoru nei nga hikoi ka tae atu ai ki te teihana hou o te tereina kei te mahia inaianei; ko te wariu hoki o Waipapa kua piki rawa, a tera taua takiwa o te taone e meinga hei tino wahi mo nga mahi nunui o te taone. No reira kei te whakaarohia i tenei ra he mea pai rawa ki te taea me whakaneke taua kainga kia ahua tawhiti atu a, ko te tekibana o Waipapa me rihi tera e nui noa te hua hei whangai i te Waipapa hou. tera hoki e hangaia i runga i te mahi whare o enei ra. Otira e taea ai tenei whakaaro me hanga rawa he ture i te tuatahi. Otira ahakoa tau ki tehea tikanga, e kore a Waipapa e warewaretia e te iwi Maori.

TINO ARIKI O HAMOA.

No te 16 o Hune nei ka hoki a Tino Ariki Tamahehe (Tamasese) ki Hamoa, he upoko-ariki tenei tangata no tetahi

wehenga o nga iwi o Hamoa kei raro i te mana o te kawanatanga o Niu Tirenī, e kiia ana ko nga Mau. Ko te timatanga o tona raruraru he korenga i utu taake e £2/16/- a, me tona turinga hoki ki te ture i te wa i hopukia ai ia, whakataua ana e ono marama ki te herehere. I a Tihema nei ka u ki Akarana a kawea ana ki Mautini, i te 4 o Hune nei ka puta mai. I aru tabi mai tona hoa i a ia.

I tona putanga mai ai ano te rite kei te pohiri mo te tino Kingi—"Ohana i runga rawa!" te whakanui a te pakeha (engari rawa ia a te hunga i aroha i te kore rawa i marama pai tona hereherenga, he roia, he minita me etahi o nga tangata nunui o Akarana). I waho o te keeti o te herehere e rarangi tatari atu ana a te tini o te motoka, ka eke hoki a Tamahehe raua ko te wahine me a raua tamariki ki to ratou nei ka. I Kuini Tiriti me te mea he tiwhana aniwaniwa te rite ki te rauawa o te motoka e ata haere ana i te tiriti. Tana kupu mutunga iho i te mea ka tata te rewā atu o te tima i te waapu. ---"E Toa mā, kia mahara ki Hamoa!"

TE MATE KOHI, Consumption.

TE PUTAKE O TE "KOHI."

T. WI REPA, M.B., Ch.B.

3. Ka pai te marae, me te whare, engari ka inu miraka mate, ka nui te mate kōhi o te puku."

Kei roto i te "Clinical Journal" o Pepuere 1st, 1928, enei korero: "Ko te kōhi he mate no te hunga pohara. Ko te katua o nga mea mate e whakaatutia ana kei raro noa atu i te kaute o nga mea e mate ana: me te kaute hoki o nga tupapaku e whakaatutia ana kei raro noa atu i te maha o te hunga e mate-mate ana."

Na Winfield enei korero i roto i tona Pukapuka "Modern Methods in the Diagnosis and Treatment of Pulmonary Tuberculosis," page 6: "Kua whakaatutia, ko nga kainga o te hunga mahi (working class) kua paru katoa i te kakano kōhi, tae noa ki a ratau tamariki. Ko nga tamariki a nga mea kōhi, kei te nohia katoatia e te kakano o te kōhi. Na nga tirotiro-hanga i nga tupapaku (Post Mortem examination), i tautoko, tenei whakaaro."

Mo te iwi pakeha nga korero i runga ake nei. Anei tooku mahara. E hara no te Maori rawakore anake tenei mate. No nga ahua katoa o te tangata Maori: rangatira, ware, tamaiti, wahine, tane. Ahakoa whai moni te Maori, kaore e whakapaua e ia hei hanga kainga pai mo tona whanau, kia pai ai te tipu kia ora ai i nga hau pai ahakoa pewhea o tatau whakapapa, kaore e arotia mai e taua kuare, e taua paru, e aua tikanga pohehe a tatau, e powhiri nei, e whakakaha nei i te mate kōhi.

Kia hora ra ano te maramatanga ki roto ki o tatau ngakau, a, ka whai tatou i te ara o taua maramatanga, ka honea ai tatau i te kohi.

Kei te 6000 ki te 7000 nga tangata mate kohi o Nui Tireni i te wa kotahi. He pakeha anake enei. Kaore to tatau nei kaute i te uru ki tenei.

E ki ana nga takuta pakeha he kaha atu te mate nei ki te tope i nga iwi kiri pango, notemea he tauhou o ratou toto ki te whawhai ki te mate nei. Ko au e ki ana kaore he rereketanga. Ka mutu ano pea te rereketanga he marama no nga iwi kiri ma he kuare no te iwi kiri pango. Mehemea nga ahua kiri katoa ka mau i te maramatanga kaore he rereketanga.

NGA TOHU TUATAHI.

I runga i te mea kei te tata ki te 95 Maori i roto i te 100 he kakano kohi kei roto i o ratau toto, me noho tonu te tangata i runga i te tupato. Taua tupato tenei: Ka pangia auautia e te rewharewha, me haere ki tona takuta kia tirohia. Ka kore e hiahia ki te kai me haere ki te takuta, kia tohutohutia. Tetahi tohu tuatahi ko te teretere o te patētē o te manawa. Te hoa o tena ko te wera o te kiri; he wera iti nei. He wera e mohio ana te tangata kaore tona tinana i te pai rawa. Me maharahara ia mo enei ahua. Hui atu ki enei te kawa o te kai. Ki te haere ia ki te takuta me mau e ia tona mimi i roto i te patara i ata horoitia. Tera tetahi mea kei roto hei tirohanga ma te takuta. Taua mea he *albumin*. E kitea ana taua mea i roto o te mimi o te tangata kei te whaka-kohi haere. Tetahi tohu o te timatanga kohi, ko te ma o te pito whakamuri o runga o te waha, o te tohetohe. *Ko te tamaiti wahine ewhaka-kohi ana ka ngaro tona mate wahine.* Ko ianei nga tohu o te kohi i mua atu o te wa e kitea ai e katoa. He pukupuku etahi kei runga ake o te ā o te kaki. Ko ta te takuta tenei e ki nei ko te wa o mua atu i te kohi: ara, "the pretuberculosis stage." No reira te mea tika, ia toru marama, ia marama ranei me haere te tangata, te wahine ranei ki te takuta. Me whakaatu tonu, ko te take o to hoki-hoki kia tirohia mehemea tera koe e kohi, a, kia tohutohutia mai hoki te karo mo taua mate, te ahua ranei o te noho e kore ai e tutuki atu ki reira.

Otira he mea uaua te ruke atu ki raro i nga tikanga, i nga whakahaere kua waiia tatau. E hara te Maori i te iwi waha ki te takuta, ehara hoki i te iwi pirangi ki te takuta. E hara ano hoki i te iwi maharahara kei pangia e te mate.

Ko tetahi tenei o taua rereketanga ko te pakeha. Mehemea te pakeha kei te wahi kore takuta e noho ana kamui tona awanga-wanga. Ko te Maori, ko te noho nui tonu, ano kaore he mate i te rere i te ao. Koianei o ana tikanga kaore nei e taea e tatau te ruke

atu ki raro. Ki te whawhai tatau ki te mate kōhi, me whakahou nga mahara, me whitiki ki nga whitiki a te iwi e toa ana ki te whawhai ki te kōhi. Kāua hei whakatonga; kāua hei mahara e hara mou taua whiu. Heoi tau he tupato, he whai i te tauwira a te pakeha. Otira, he pakanga nui te pakanga ki te kōhi. *Me whakatu marire he kai arāhi mo te iwi ki tenei pakanga ka ngahau te tu, te haere ranei i roto o te kapa o te riri.*

TE RONGOA Upoko V. A.

E rua nga momo o te rongoa. *Tuatahi*, ko te kaupare atu i te mate: ara ko te karo. Tuarua ko te tuku kai pa te mate, ka tahuri ai ki te rongoa. Te momo rongoa tika mo te kōhi ko te karo i te mate. No reira mo tena taha aku kupu maha. Kaati me waiho hei muri au huri ake ai ki tena taha. Kia whai kupu au i naianeī mo te taha ki te rongoa.

TE RONGOA.

He mahara whānui no te Māori, tae noa atu pea ki te pae-tākū o te pakeha, kaore te mate kōhi e taea te rongoa. No mua tena mahara, no mua atu i nga tau e 20 ka hori ra ki muri. Mehemea au e tuhituhi ana i nga korero nei hei whakarongo ma te Ropu Takuta, ka ata whakatakoto au i nga whakahaere kua mahia hei rongoa i te kōhi: tena ahua kōhi me tana rongoa; tena ahua me tona rongoa. Kei te tuhituhi ke au i enei korero hei tohutohu i te hunga kuare; te hunga kaore e taea e ratou te mahi nga mahi o aua whakahaere. Heoi ano taku i kōnei he tatau atu i nga ahua 'rongoa' katoa, kia mohio mai ai koutou e te iwi, kanui nga mea kōhi kua ora i nga whakahaere o enei ra. Ko ianei aua "rongoa."

1. Artificial pneumothorax
2. Tuberculin
3. Fiaschis operation for resection of Lung.
4. Nascent Iodine.
5. Calcium Chloride
6. Lipiodol
7. Sanocrysin.
8. Copper

Ma te ringaringa tohunga anake enei rongoa e whakahaere. I whakararangitia ake ai enei 'rongoa' kia rongo mai ai te iwi, he mate taea tonutia te kōhi e te 'rongoa.' Ma te kōhi tino kaha rawa ano e kore ai e taea. Engari kāua koutou hei penei na, he mate taea te kōhi te 'rongoa,' ka waiho ia koutou kia roa e pangia ana ka rapa i te takuta; a ma tetahi o te rarangi ingoa i runga ake nei koutou e whakaora. *He whakaatu ke tena naaku kia koutou kaore he mea ā ngaro i te matauranga. Heoi mo tena taha.*

(Taria te Roanga.)